

УДК: 347.998.8:343.322(497.11)“1944/1945”
355.131
94:373.5(497.11)“1941/1944”
COBISS.SR-ID 180546825
DOI број: 10.5937/vig2501115B

Језик рада: Српски
Примљен: 23.01.2025.
Прихваћен: 16.06.2025.
Тип рада: оригиналан научни рад

Др Драгомир Бонџић, научни саветник
Институт за савремену историју
Београд, Република Србија
E-mail: dragomirbondzic@yahoo.com

РАД КОМИСИЈЕ ЗА ОБНОВУ И СУДА ЧАСТИ ЕКОНОМСКО-КОМЕРЦИЈАЛНЕ ВИСОКЕ ШКОЛЕ У БЕОГРАДУ 1944/1945.

АПСТРАКТ: Рад је посвећен деловању Комисије за обнову и Суда части Економско-комерцијалне високе школе у Београду од краја 1944. до почетка рада Школе крајем 1945. године. Анализирани су разлози оснивања, циљеви и задаци Комисије за обнову и Суда части и приказан је начин рада, случајеви које је овај суд решавао и одлуке које је донео. У центру пажње је испитивање рада наставника током окупације и кажњавање оних који су са тачке гледишта нових власти сарађивали са „окупатором и његовим помагачима”. Рад Суда части на Економско-комерцијалној високој школи сагледан је у ширем контексту деловања Суда части на Београдском универзитету.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Економско-комерцијална висока школа, Београд, Комисија за обнову, Суд части, Други светски рат, колаборација, Београдски универзитет.

Оснивање Економско-комерцијалне високе школе и рад до 1944. године

Економско-комерцијална висока школа (ЕКВШ) у Београду основана је 1937. године. Циљ је био да се задовољи потреба Краљевине Југославије за високообразованим стручњацима за економске, привредне и финансијске послове у државном и привредном сектору. Та потреба је до тада само делимично задовољавана школовањем у иностранству, на правним факултетима у земљи и на Економско-комерцијалној високој школи у Загребу (основана 1925). И раније је било покушаја да се у Београду оснује таква установа, али идеја је остварена тек крајем тридесетих година, у време постепеног опоравка земље од последица економске кризе и уз велико залагање београдских финансијских кругова, пре свега Добривоја Стошовића, истакнутог финансијског стручњака, сарадника Милана Стојадиновића и министра просвете Краљевине Југославије од јуна 1935. до октобра 1937. године.¹ Уредба са законском снагом о оснивању ЕКВШ у Београду донета је 31. марта 1937. ЕКВШ је основана по угледу на сличне школе у иностранству, али су организација и наставни план прилагођавани приликама у земљи. Имала је ранг факултета, трајала је четири године и задатак јој је био да даје високу стручну и научну спрему из области економских, финансијских и комерцијалних наука и да оспособљава економисте, финансијере и комерцијалне техничаре за приватну привреду (банкарство, индустрија, трговина итд.) и државна привредна предузећа и администрацију. Имала је Сенат, Професорски савет, ректора и декана. Било је предвиђено 17 катедара са 52 предмета. Неке од катедара биле су Народна економија, Наука о финансијама, Привредна географија, Социологија, Статистика, Комерцијална техника, Примењена математика итд., а посебна пажња била је посвећена настави страних језика. За разлику од уписа на остале високошколске установе у земљи, који је у то време био слободан, за упис на ЕКВШ предвиђан је „озбиљан и строг” пријемни испит који је требало да дâ гаранцију да ће бити примљени најбољи кандидати, пошто је очекивано да школа даје „елитне стручњаке, будуће носиоце привредног живота”. Пријемни испит је полаган писмено и усмено из математике, српскохрватског

¹ О Стошовићу видети више: Драгомир Бонцић, „Добривоје Стошовић (1894–1957) – Прилог за биографију”, у: *Жупски зборник: нова истраживања*, бр. 12, ур. Драгомир Бонцић и Иван Брборић (Александровац: Завичајни музеј Жупе, 2023), 163–192.

језика, историје, географије, хемије и страног језика. Први пријемни испит одржан је крајем септембра, упис прве генерације студената обављен је почетком октобра, а настава је почела новембра 1937, са 253 студента (208 мушких и 45 женских).²

Рад ЕКВШ се после оснивања одвијао уз мање проблеме својствене новооснованим установама (недовољне и неподесне просторије у Балканској улици бр. 4, недостатак средстава и уџбеника итд.). На Школи су се од почетка као наставници окупљали истакнути стручњаци, економисти и правници: др Александар Јовановић, редовни професор на Катедри за народну економију, који је изабран и за првог ректора школе; др Лаза М. Костић, редовни професор на Катедри за јавно право; др Славко Стојковић, редовни професор на Катедри за приватно право; др Милисав Лутовац, ванредни професор за Привредну географију; др Драгослав Тодоровић, доцент за Социологију; др Димитрије Перовић за Науку о пословању привредних предузећа; др Братислав Деметровић за Технологију; др Гојко Грђић за Привредну статистику; др Симеон Бабић за Теорију и технику трговачког књиговодства; др Љубомир Бајаловић за Основе грађанског права; Видоје Веселиновић за Трговачку рачуницу итд.³

ЕКВШ је прекинула рад почетком априла 1941. због ванредних околности насталих после пуча 27. марта и у ишчекивању реакције нацистичке Немачке. Последња предратна седница Професорског савета одржана је 5. априла 1941, када је школа распуштена. После пораза и окупације земље наставно особље се поново окупило у лето 1941. и од тада су одржавани испити, али не и предавања и упис нових студената.⁴ Домаће власти под окупацијом покушавале су током 1942. године да спроведу реорганизацију Београдског универзитета, која је подразумевала потпуно укидање аутономије универзитета.

² Архив Југославије (АЈ), фонд Министарство просвете Краљевине Југославије, 66-155-427, Уредба за законском снагом о оснивању Економско-комерцијалне високе школе у Београду, 31. 3. 1937. са образложењем; АЈ, 66-155-427, ЕКВШ – Министарству просвете, бр. 3658, 12. 7. 1938, Извештај о раду, стању и потребама ЕКВШ; АЈ, Збирка Добривоја Стошовића, 81–82, Материјали о оснивању ЕКВШ, 1935–1937; *30 година Економског факултета у Београду 1937–1967* (Београд: Економски факултет, 1967), 9–14; *40 година Економског факултета у Београду 1937–1977* (Београд: Економски факултет, 1977), 9–13.

³ АЈ, 66-155-427, ЕКВШ – Министарству просвете, бр. 3658, 12. 7. 1938, Извештај о раду, стању и потребама ЕКВШ; Државни архив Србије (ДАС), фонд Економски факултет (ЕФ), Г-202, књига 1–3, Записници Професорског савета, 31. 7. 1937, до. 20. 3. 1941.

⁴ ДАС, Г-202, ЕФ, књ. 4, Записници Професорског савета, 1. 4. 1941; 5. 4. 1941; 2. 7. 1941; 29. 10. 1941.

та, његово уподобљавање идеолошким вредностима окупатора и колаборациониста и дневнополитичку и пропагандну инструментализацију високог школства и науке. У оквиру реорганизације, ЕКВШ је уредбом Министарског савета 9. марта 1942. укинута и прикључена Правном факултету, на коме је формиран Економски одсек. Од 14 наставника ЕКВШ под окупацијом (др Лазо Костић, др Александар Јовановић, др Никола Констандиновић, др Мијо Мирковић, др Љубомир Бајаловић, др Милан Јовић, др Симеон Гаћеша, др Братислав Деметровић, др Гојко Грђић, др Тихомир Марковић, др Симеон Бабић, др Теофан Ристић, др Милисав Лутовац и др Михаило Радовановић) на конкурс 1942. на Правни факултет је преузето шест, један је постављен раније као матичар (Лазо Костић, који је постављен и за декана Правног факултета), четири се нису пријавила на конкурс, а три нису прошла на конкурс. ЕКВШ је и даље радила по предратним прописима, све до марта 1944. када је донета нова Уредба Правног факултета и одржана последња седница Професорског савета ЕКВШ. Међутим, пошто покретање рада реорганизованог Универзитета под окупацијом није успело, ни ЕКВШ, односно Економски одсек Правног факултета није заживео и започео са радом.⁵ Ипак, учешће наставника ЕКВШ на конкурс 1942. и уопште деловање и понашање током окупације убрзо је разматрано и оставило последице на њихову послератну каријеру.

⁵ ДАС, Г-202, ЕФ, књ. 4, Записници Професорског савета 1941–1944; *Службене новине*, бр. 25, 27. 3. 1942; Љубица Кандић, *Историја Правног факултета у Београду 1941–1945*, Трећа књига (Београд: Правни факултет 2005), 51–56, 77–80, 339–354; Миодраг Симић, *Београдски и суботички Правни факултет 1941–1945* (Београд: ауторово издање, 1996), 50–63. О реорганизацији Београдског универзитета под окупацијом видети: Бранко Петрановић, „Окупатор и Београдски универзитет 1941–1944”, у: *Историографске контроверзе* (Београд: Службени лист СРЈ), 1998, 412–432; Љубинка Шкодрић, Драгомир Бонџић, „Света кућа васколиког српства’ и ’храм наше националне просвете’: Београдски универзитет у колаборационистичкој штампи 1941–1944”, у: *Колаборационистичка штампа у Србији 1941–1944*, приредио Александар Стојановић (Београд: Филип Вишњић, 2015), 237–254; Александар Стојановић, *Идеје, политички пројекти и пракса владе Милана Недића* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2015), 232–249; Слободан Керкез, *Образовно-културне прилике у Недићевој Србији* (Ниш: Центар за балканске студије, 2009), 170–180.

Оснивање и рад Комисије за обнову и Суда части ЕКВШ децембар 1944 – јун 1945.

Одмах после ослобођења Београда, октобра 1944, започела је и обнова високошколских установа. Пошто су поништени сви прописи донети током окупације, ЕКВШ је поново посматрана као самостална установа. Зато су, поред Комисије за обнову Универзитета и Суда части Београдског универзитета, децембра 1944. године образовани и Комисија за обнову ЕКВШ и Суд части ЕКВШ. Комисија за обнову имала је задатак да обезбеди услове за упис студената, окупљање наставника и почетак рада Школе. Истовремено је имала и револуционарни и идеолошко-политички задатак да преиспита живот и рад наставника и студената током окупације и да казни оне који су се по мерилима нових власти „огрешили” о народ и револуцију било којим обликом сарадње са окупатором и домаћом управом под окупацијом. У том циљу на ЕКВШ је основан Суд части који је преиспитао рад свих наставника и неке од њих казнио.⁶ Док је о раду Суда части Београдског универзитета до сада писано, Суд части ЕКВШ само се спомиње у литератури.⁷ С обзиром на то, као и на чињеницу да је обим рада ове установе био мањи, а архивска грађа добро сачувана за разлику од грађе Суда части Универзитета, корисно је детаљно и систематски сагледати и анализирати његово деловање и резултате. Из анализе

⁶ ДАС, Г-202, ЕФ, књ. 1, Записници Комисије за обнову ЕКВШ (1944–1945); ДАС, фонд Универзитет у Београду (УБ), Г-200, Суд части, ф. 1. Истовремено, понашање студената је преиспитивано кроз анкетне листове приликом уписа, рад студентске организације ЕКВШ и посебну комисију (ДАС, Г-202, ЕФ, Досијеа студената, ф. 1-17; ДАС, Г-202, ЕФ, књ. 1, Записници Комисије за признавање, односно непризнавање испита стечених током окупације, 1946).

⁷ О Комисији за обнову и Суду части Универзитета писано је у: Момчило Митровић, „Рад Комисије за обнову Београдског универзитета”, у: *Београдски универзитет у предатном периоду, НОР-у и револуцији*, уредник Добрица Вуловић (Београд: Центар за марксизам Универзитета, 1983), 178–187; Момчило Митровић, *Изгубљене илузије. Прилози за друштвену историју Србије 1944–1952* (Београд: Институт за новију историју Србије, 1997), 114–141 (на стр. 138–141. наводи се део документа о Суду части ЕКВШ); Момчило Митровић, *Српска национална част пред законом 1945* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2007), 135–188; Dragomir Bondžić, *Beogradski univerzitet 1944–1952* (Београд: Institut za savremenu istoriju, 2004), 82–85; Slobodan Selinić, Dragomir Bondžić, „Prećutna rehabilitacija. Vraćanje na Beogradski univerzitet nastavnika uklonjenih odlukom Suda časti posle Drugog svetskog rata”, у: *Desničini susreti 2009. Intelektualci i vlast 1944–1954*, sv. 4, ur. Drago Roksandić, Magdalena Najbar-Agičić i Ivana Cvijović Javorina (Zagreb: Centar za komparativnohistorijske i interkulturne studije, 2011), 188–198. О Суду части на Загребачком свеучилишту видети: Magdalena Najbar-Agičić, „Sud časti Sveučilišta u Zagrebu kao element politike vlasti prema intelektualcima nakon 1945. godine”, у: *Desničini susreti 2009. Intelektualci i vlast 1944–1954*, sv. 4, 151–162.

се, поред структуре, циљева и задатака, може уочити методологија рада Суда и проблеми на које је наилазио, као и рад саме Комисије за обнову ЕКВШ.

Комисија за обнову ЕКВШ основана је одлуком бр. 33/44 Министарства просвете Србије децембра 1944. године. За председника је постављен Александар Јовановић, предратни ректор Школе, а за секретара Љубомир Бајаловић. Комисија се морала суочити са низом проблема. Ослобођење је затекло школу укинуту, без наставника и са великом ратном штетом. Зграда у којој се школа налазила, у Балканској улици бр. 4, била је оштећена са време бомбардовања 6. априла 1941, у лето 1944. и током борби за ослобођење Београда октобра 1944. и неупотребљива. Део покретне имовине (клубе, столови, столице итд.) био је однет или уништен, а библиотеке су биле оштећене.⁸ Наставно и помоћно наставно особље постепено се окупљало и 20. децембра 1944. одржана је Прва конференција сталног наставничког већа ЕКВШ после Другог светског рата. председавао је председник Комисије А. Јовановић, а записник је водио секретар Школе Божидар Прњаворац. Том приликом саопштена је одлука Повереништва за просвету Србије о оснивању Комисије за обнову ЕКВШ и о избору Суда части на ЕКВШ. Назначено је да ће Суд части „судити злочине и преступе против српске националне части оним наставницима који су се за време окупације огрешили”. За чланове Суда једногласно су изабрани Мијо Мирковић (касније није учествовао у раду Суда), Љубомир Бајаловић и Димитрије Перовић и као заменик Бранислав Деметровић.⁹

Јануара 1945. године Суд части ЕКВШ је конституисан, донета је Одлука о устројству Суда и достављена Повереништву за просвету Србије (бр. 47, 17. 1. 1945). Поред судија Суда части установљена је и функција одређеног тужиоца, на коју је постављен Драгослав Тодо-

⁸ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, бр. 545, 21. 4. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ.

⁹ ДАС, Г-202, ЕФ, књ. 6, Записник конференције сталног наставничког већа ЕКВШ, 20. 12. 1944. На ЕКВШ је 23. децембра 1944. формиран и одбор Југословенског народноослободилачког фронта (ЈНОФ). На састанку је председник Комисије за обнову говорио о потреби да се ЕКВШ кроз ЈНОФ уврсти у борбу за ослобођење и обнову земље и о традицији Школе у борби за школску аутономију у предратном периоду и у борби против окупатора и фашизма током рата. У одбор ЈНОФ-а изабрани су наставници Мијо Мирковић и Драгослав Тодоровић, асистент Милица Јанковић, чиновник Сергије Татић и служитељ Михаило Тадић. Главни циљ ЈНОФ-а је био да се „аутономија високих школа више не дира” (Исто, Записник конференције сталног наставничког већа ЕКВШ, 23. 12. 1944).

ровић, који је имао задатак да спроведе извиђајне поступке против сталног и помоћног наставног особља ЕКВШ које је било у Школи 6. априла и које се јавило на дужност после ослобођења Београда. На дужност су се јавили: редовни професори др Александар Јовановић и др Мијо Мирковић; ванредни професори др Никола Констандиновић, др Милисав Лутовац, др Милан Јовић и др Љубомир Бајаловић; доценти др Симеон Гашећа, др Симеон Бабић (тек 7. априла 1945), др Братислав Деметровић, др Димитрије Перовић, др Драгослав Тодоровић, др Гојко Грђић и др Тихомир Марковић; асистент Милена Јанковић; секретар школе Божидар Прњаворац; библиотекар приправник Душанка Обрадовић; чиновнички приправник Сергије Татић и служитељи Мојсило Марковић, Михаило Тадић и Тада Кричка. Комисија за обнову ЕКВШ водила је и евиденцију наставника и службеника који се нису јавили на дужност: др Лазо Костић, редовни професор; др Теофан Ристић, доцент (по извештају Одељења заштите народа за Београд стрељан као народни непријатељ); Јован Микић, асистент (погинуо); Леонард Карли, асистент-дневничар (у редовима Народноослободилачке војске); Живорад Илић, чиновнички приправник (у немачком ропству); Предраг Миленковић, служитељ (у редовима Народноослободилачке војске); Милисав Аћимовић, служитељ (умро); Станимир Јелисавчић, служитељ (у немачком ропству).¹⁰

Одређени тужилац Драгослав Тодоровић је у јануару и фебруару прикупљао податке о раду наставника током рата и окупације, али и о политичким ставовима и односу према студентском покрету у предратном периоду. Подаци су прикупљани преко писмених и усмених изјава наставника, саслушања, извештаја, архиве Универзитета и факултета, прегледа окупацијске штампе (*Ново Време, Обнова, Српски народ, Просветни преглед, Службени лист* итд.), достава и информација од државних органа, масовних организација, привредних предузећа итд. У датим условима податке није било лако набавити: рат је још увек трајао, нова власт је била у оснивању, архиве из периода окупације су биле растурене или несређене, информације је било тешко проверити, денунцијације и дезинформације су биле честе. Додатни проблем је био што ЕКВШ током окупације није радила,

¹⁰ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, бр. 545, 21. 4. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ; *Исто*, ЕКВШ, бр. 177, 30. 3. 1945, Списак наставног и помоћног наставног особља који су се после ослобођења вратили на дужност; *Исто*, ЕКВШ, бр. 178, 30. 3. 1945, Списак наставног и помоћног наставног особља који се после ослобођења нису вратили на дужност.

односно била је у процесу ликвидације, тако да није ни имала своју документацију, те се требало обратити Универзитету и Правном факултету на који је 1942. премештено наставно особље. Истовремено, надлежност Суда части ЕКВШ преклапала се са надлежношћу Суда части Београдског универзитета. Тако је средином јануара од секретара Правног факултета тражен извештај о раду др Лазе Костића и Милана Јовића, тадашњих професора тог факултета. Факултет није могао да изађе у сусрет захтеву јер је целокупна архива из окупације већ била предата Суду части Универзитета, који је у исто време одлучивао о држању професора током окупације.¹¹

Почетком марта 1945. одређени тужилац подигао је прве оптужнице о којима је Суд части ЕКВШ потом расправљао и „у име народа“ доносио коначне одлуке, уз детаљно образложење „побуда суда“. Међу првима је била одлука од 1. марта којом је обустављен сваки поступак против др Теофана Ристића, бившег доцента ЕКВШ. Тужилац Тодоровић је 23. фебруара добио званичне податке од Одељења за заштиту народа (ОЗН) за град Београд из којих се видело да је Ристић стрељан, те је закључио да „нема места никаквом поступању противу покојног др Ристића а ни подизању оптужнице“. Судије Љ. Бајаловић, Д. Перовић и Б. Деметровић већали су о овој одлуци 20. марта 1945. и одобрили обустављање поступка.¹²

У исто време обустављен је поступак против наставника за које је сматрано да нису учинили никакво кажњиво дело по прописима о устројству Суда части и да против њих не треба подизати оптужницу. Одлуком одређеног тужиоца од 1. марта, коју су одобрили судије Перовић, Деметровић, Бајаловић, или Констандиновић, 20. марта 1945. обустављен је поступак против наставника А. Јовановића, М. Мирковића, Н. Констандиновића, Љ. Бајаловића, Б. Деметровића,

¹¹ ДАС, Г-202, ЕФ, ф. 18, Персонална документација, досијеа професора, Досије Милана Јовића, Правни факултет – ЕКВШ, бр. 5, 15. 1. 1945.

¹² ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, одлука бр. 49, 1. 3. 1945; Суд части, бр. 151, 20. 3. 1945; Исто, бр. 545, 21. 4. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ. Теофан Ристић (Лесковац, 1909 – ?, 1944) доктор Правног факултета у Бечу. Постављен је 1940. за доцента на ЕКВШ на Катедри за економску политику. Током рата преузет на Правни факултет, потписао Апел српском народу, држао предавања на Коларчевом универзитету и сарађивао на изради Српског цивилног/културног плана владе Милана Недића. Стрељан као „народни непријатељ“ по ослобођењу у јесен 1944 (А. Стојановић, *Идеје, политички пројекти и пракса владе Милана Недића*, 357; *Српски цивилни/културни план владе Милана Недића*, приредио Александар Стојановић (Београд: Институт за новију историју Србије, 2012), 327, 328, 509; Драгомир Бонџић, „Ристић Теофан“, у: *Српски биографски речник*, том 8 (Нови Сад: Матица српска, у припреми).

Д. Перовића, Д. Тодоровића и асистенткиње М. Јанковић.¹³ Образложење тужиоца је за све наставнике било слично и за А. Јовановића је гласило: „Поступајући саобразно прописима члана 2 а на основу саслушања Др. Александра Јовановића и опсежног испитивања свих одлучујућих околности, које се односе на делање и држање пре и за време окупације, – одређени тужилац закључује да др Александар Јовановић није учинио ни једно дело које би се састојало у сарадњи са окупатором и његовим туђим помагачима, предвиђено у чл. 4 Одлуке, те нема места никаквом даљем поступању противу Др. Јовановића, па ни подизању оптужнице“. Судије Суда части су „на основу провере свих података и доказа“ донели једногласно „у име народа“ одлуку да одобре одлуку одређеног тужиоца „јер нема никаквих доказа да је Јовановић учинио ма и једно дело предвиђено у чл. 4. Одлуке о устројству овога суда“. Судије су у „побудама суда“ наводили да су „брижљиво и свестрано“ испитали све податке, доказе и одлучујуће околности и установили да нема ниједног доказа да је Јовановић учинио „ма шта што би се могло квалификовати као дело сарадње са окупатором или његовим домаћим помагачима“. Додато је да „ни суд са своје стране није могао сазнати нити утврдити да постоје ма какви подаци о ненародној улози др Александра Јовановића под окупацијом“. Стога је потврђена одлука тужиоца да „нема места никаквом вођењу поступка па самим тим ни подизању оптужнице“ против њега.¹⁴

С друге стране, током марта тужилац Тодоровић подигао је оптужнице против оних наставника за које је сматрао да има доказе да су се огрешили о националну част током окупације. Мишљење тужиоца потврдио је Суд части и осудио следеће наставнике: др Милисава Лутовца, ванредног професора, на казну писменог укора са девет година ненапредовања у служби од дана пресуде; др Милана Јовића, ванредног професора, на казну писменог укора са девет година ненапредовања у служби од дана пресуде; др Гојка Грђића, доцента, на казну писменог укора са шест година ненапредовања у служби од дана пресуде; др Тихомира Марковића, доцента, на казну писменог укора са четири године ненапредовања у служби од дана

¹³ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, бр. 43–50, 1. 3 1945, Суд части, бр. 134–151, 20. 3. 1945 (одлуке тужиоца и Суда части о обустављању поступка против наведених лица); Исто, бр. 545, 21. 4. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ.

¹⁴ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, одлука бр. 43, 1. 3. 1945, Суд части, бр. 134, 20. 3. 1945 (А. Јовановић).

пресуде и др Симеона Гаћешу, доцента, на казну писменог укора са три године ненапредовања у служби од дана пресуде. Судије су у овим случајевима били Бајаловић, Перовић и Деметровић.¹⁵

Милан Јовић (Сињ, 1898 – ?), ванредни професор Привредног права на ЕКВШ од 1940, оптужен је што се у лето 1942. пријавио на конкурс за ванредног професора на новообразованом Правном факултету и потом учествовао у раду овог факултета, чиме је учинио „дело културне сарадње са помагачима окупатора“. Друга кривица му је била што је од августа 1941. до ослобођења учествовао у раду Контролног одбора Државне хипотекарне банке у својству члана – председника Одбора. Ова банка је сарађивала са „помагачима окупатора“ и са Српском народном банком кредитирала исплату ратне штете Немцима, па је Јовић „учинио дело административне сарадње са домаћим помагачима окупатора“.¹⁶ Оба дела су била предвиђена чланом 4 и кажњива чланом 5 Одлуке о устројству Суда части ЕКВШ. Пресуда је донета по „извршеном брижљивом и свестраном испитивању свих доказа, навода и пресудних околности“ и после више претреса и „истраживања материјалне истине у духу права и правде народно-ослободилачке борбе“. Суд је одбио одбрану оптуженика да се пријавио на факултет због опасности која је претила од окупатора и да се „трудио да што мање буде на послу“, а да је посао у банци прихватио због тешких материјалних прилика и да је вршио чисто техничке послове рачуноводства. Јовић је имао и сведоке (Владимир Перић, чиновник Банке и поручник ЈА и Миладин Ћирић, инспектор Банке) који су потврдили да је током окупације у разговорима увек „пропагирао поверење у победу савезника над нацизмом и фашизмом као и правду народно-ослободилачке борбе“, да је дао прилог од 1.000 динара за Народноослободилачки покрет и да је сведоку Ћирићу помогао да не изгуби службу када је „за време ужичке републике био у шуми“. Ово је узето као олакшавајућа околност, али је Суд ипак сматрао да оптужени није био приморан на ступање у служ-

¹⁵ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, бр. 545, 21. 4. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ. Пресуда др Милисаву Лутовцу није сачувана у грађи Суда части.

¹⁶ О улози Државне хипотекарне банке у политичко-финансијским махинацијама у корист окупатора видети у: Vesna Aleksić, „Banka kao instrument nacističke pljačke Srbije za vreme Drugog svetskog rata / The Bank as instrument of the Nazi Theft of Jewish property in Serbia during Second World War“, *Istorijski zbornik Jevrejskog muzeja, Jevrejski istorijski muzej*, Beograd, 2007, 9–22; 369–382; Dragan Aleksić, „The sale of confiscated Jewish immovable property in Serbia during World War II for financing war damages to Germans“, *Limes plus*, br. 2 (2015), 21–38.

бу ни на факултет, ни у банку, да није својим поступцима „удовољио својој обавези према аутономији, угледу, части, интересима ЕКВШ” и зато је оглашен кривим „за дела културне и административне сарадње са помагачима непријатеља” и осуђен на казну писменог укора и девет година ненапредовања у служби.¹⁷

Кривица др Гојка Грђића (Гацко, 1907 – Београд, 1979) састојала се у томе што је од 27. јуна до 27. августа 1941. био комесар за цене и наднице, потписао 19 наредби о ценама и организовао рад Комесаријата, чиме је „истовремено чинио дело привредне и дело административне сарадње са окупатором и његовим домаћим помагачима”. Ослобођен је од оптужбе да је учинио дело политичке сарадње тиме што се примио положаја и радио као комесар за цене и наднице и што је потписао Апел српском народу, као и од оптужбе да је учинио дело културне сарадње тиме што је конкурисао на реформисани Правни факултет. У одбрани је наводио да се положаја комесара прихватио после одуговлачења и оштре наредбе Немаца и врло брзо дао оставку „јер су се Немци умешали у његов рад”, а обећали су да ће бити самосталан у раду.¹⁸ Тврдио је да је рад у предузећу „Небојша” и Београдској трговачкој банци био само „зарада за покри-

¹⁷ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, ЕКВШ Суд части, пресуда др Милану Јовићу, 20. 3. 1945; ДАС, Г-202, ЕФ, ф. 18, Персонална документација, досијеа професора, Досије М. Јовића. У досијеу се налазе оптужница, пресуда и записник Суда части; записници претреса; попуњен упитник, низ изјава, представки, одбрана и завршна реч М. Јовића; позиви оптуженом и сведоцима на претресе; подсетник судијама да провере у новинама да ли је оптужени нешто штампао током окупације, да се распитају да ли је држао неко предавање на радију или у јавности, да прегледају записнике Правног факултета и ЕКВШ, да се распитају у Државној хипотекарној банци и Министарству просвете о раду, хонорарима и плаћеним функцијама. Важно је истаћи да Јовићу уопште није замерено што је потписао Апел српском народу августа 1941. Као разлоге што је потписао Апел он је наводио да је „на превару доведен у Министарство просвете под изговором да се ради о важном школском послу”, да је министар Јонић ставио у изглед тешке последице по српски народ ако се Апел не потпише и да је видео да су многи „ауторитативнији” од њега дали потпис и навео је Белића (Александар), Ђорђевића (Јован), Тасића (Ђорђе). „У души се гнушао” садржаја Апела и начина на који је потписан, био је убеђен да неће имати никакав утицај и приватно је свуда приказивао поступак потписивања и неслагласност са његовим садржајем. Тврдио је да је дозволио полагање испита јер је желео да омогући студентима да „не дангубе” кад „већ нису могли да оду у шуму”; да се пријавио на конкурс због „бојазни од репресалија” и слања у логор; да се није мирио са укидањем ЕКВШ и био уверен да нова организација Универзитета неће заживети; да није говорио у корист политике председника владе Милана Недића и где год је могао говорио је „у духу народно ослободилачког покрета”.

¹⁸ Одбрана је, у суштини, била у складу са околностима подношења оставке. О томе видети више у: Александар Стојановић, „Оставка Комесара за цене и наднице др Гојка Грђића из августа 1941. године: Прилог истраживању колаборације у Србији током Другог светског рата”, *Зборник Матице српске за историју*, бр. 90 (2014), 111–119.

вање најнужнијих животних потреба” и да ове установе нису имале никакав војни и војнопривредни карактер. На конкурс на Факултет се пријавио „бојећи се Немаца”, који су после оставке били непријатељски настројени према њему, одстранили га из службе и хапсили. Једно време је провео и у Бањичком логору, где је био заточен и његов рођени брат, чиновник Патријаршије.¹⁹ Суд је инсистирао на војном и војнопривредном значају Комесаријата за цене и наднице, сматрајући да нема оправдања за сарадњу са Немцима и учествовање у раду установа под њиховом контролом. С друге стране, рад у предузећу „Небојша” и Београдској трговачкој банци прихваћен је као рад у цивилном сектору за издржавање породице и није сматран сарадњом са непријатељем. Одбијена је и оптужба за политичку и културну сарадњу због рада у Комесаријату, пријаву на конкурс и потписивање Апела. Према објашњењу Суда, рад у Комесаријату и пријава на конкурс нису имали политички значај, а потписивање Апела било је „изнуђено на познат преваран начин од готово свих виђенијих интелектуалаца Београда” и „отпао је као неумешан покушај навођења већег броја људи на очигледно неозбиљну, јер од целог нашег света неприхватљиву сарадњу”. Упада у очи да је, за разлику од осталих случајева, судско веће у случају Грђића сматрало да пријава на конкурс „не може теретити оптуженикову исправност, будући да се може рећи да је ово пријављивање био општи став свих високошколских наставника и да је објашњен тако, да се не може сматрати, сам за себе узет, као последица несумњивог ненародног става”. Ипак, кључни разлог што му ово није узимано за зло је што Грђић није примљен на конкурс, те није ни радио као наставник Правног факултета. Узето му је као олакшавајућа околност што је „у кратком року од постављења дао на службу оставку, чија садржина уистину показује један висок тон храброг отпора противу непријатеља, као и да је не оклевајући даље, напустио службу, не вративши се више никада у исту”. Зато је, у складу са „тежњама духа права народноослободилачке борбе да се у пуној светлости правде на подлози што сигурније утврђене материјалне истине, расправи сваки важан случај из тешких времена ослободилачке борбе, а сваком часном појединцу са пуно помирљивости створе услови да учествује у изградњи народне будућности”, Суд Грђића осудио због дела привредне и ад-

¹⁹ Видети: *Logor Banjica: logoraši*, knj. I-II, priredile Evica Micković, Milena Radojčić (Beograd: Istorijiski arhiv Beograda, 2009).

министративне сарадње са непријатељем и његовим помагачима на писмени укор и шест година ненапредовања.²⁰

Оптужени др Тихомир Марковић (Београд, 19010 – ?), доцент за Науку о финансијама од 1938, био је крив зато што је под окупацијом у лето 1942. поднео пријаву на конкурс за доцента на Правном факултету реорганизованог Београдског универзитета и потом учествовао у његовом раду, „чиме је учинио дело културне сарадње са помагачима окупатора“. С друге стране, био је ослобођен од оптужбе да је радећи у одељењу за економско проучавање у Народној банци од маја 1942. до маја 1944. учинио „дело привредне сарадње са помагачима окупатора“. После „брижљивог и свестраног“ испитивања свих доказа, навода и пресудних околности, Суд је одбацио Марковићеве наводе да се на конкурс пријавио да би избегао могуће непријатности и опасности од окупатора и да је знао да реорганизација Универзитета неће заживети и неће имати никакве последице, те је конкурс схватао као обичну „административну формалност“. Суд је инсистирао да се радило о приступању установи која је била „јасно оруђе у рукама профашистичке групе која је владала у Србији“ и „помагала окупаторове ратне напоре“. Прихваћено је Марковићево мишљење да рад у Народној банци није користио непријатељу и његовим помагачима, већ је, напротив, могао да користи за рад у будућој слободној Југославији, али је ипак сматрано да је оптужени ишао „путањом најмањег отпора“ и да ступањем и на Факултет и у Банку није дао пример „у одбрани интереса аутономије и своје Школе“. Зато је, уз одређене олакшавајуће околности, осуђен писменим укором са четири године ненапредовања.²¹

И др Симеон Гаћеша (Дарувар, 1895 – Загреб, 1978), доцент за предмет Банкарско-берзански послови од 1938, био је оптужен и осуђен само зато што је у лето 1942. поднео пријаву на конкурс за доцента на Правном факултету и потом учествовао у раду Факултета,

²⁰ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, ЕКВШ Суд части, пресуда др Гојку Грђићу, 20. 3. 1945; О Грђићу видети: *30 година Економског факултета у Београду 1937–1967*, 122–123; Љ. Кандић, *н. д.*, 350–351; А. Стојановић, *Идеје, политички пројекти и пракса владе Милана Недића*, 91, 132, 238, 409; Зоран Пејашиновић, „Грђић Гојко“, у: *Српски биографски речник*, том 2, В–Г (Нови Сад: Матица српска, 2006), 797–799.

²¹ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, ЕКВШ Суд части, пресуда др Тихомиру Марковићу, 20. 3. 1945; Љ. Кандић, *н. д.*, 350; А. Стојановић, *Идеје, политички пројекти и пракса владе Милана Недића*, 91, 357–358; *Српски цивилни/културни план*, 327, 328, 337, 338, 500, 509. Треба поменути да Марковићу на Суду части није замерено што је током окупације учествовао у изради Српског цивилног/културног плана и што је држао предавања на Коларчевом универзитету.

„чиме је учинио дело културне сарадње са помагачима окупатора“. И он је ослобођен оптужбе да је радио у предузећима под немачком контролом и тиме учинио „дело привредне сарадње са помагачима окупатора“. Оптуђени се бранио да се „под притиском страха“ пријавио на конкурс и радио на Факултету, чиме је „очувао себи плату, што је за њега, великог сиромаша, било од животне важности“. Из истог разлога био је принуђен да ради као књиговођа у разним предузећима. Бранио се и тиме да је „увек био социјалиста“ и да је „до данас прожет духом социјалне револуције и мржње према реакцији и фашизму“. Суд му је узео у обзир лоше материјално стање и „деликатно здравствено стање“, али сматрао је да није уложио никакав труд да зарађује на поштен начин, као занатлија или на било ком месту ослобођеном утицаја окупатора и зато га је осудио на писмени укор са три године ненапредовања.²²

Комисија за обнову ЕКВШ доставила је 21. априла 1945. Министарству просвете за Србију извештај о раду у којем је изнела и податке о раду Суда части. До тог тренутка било је донето девет одлука о обустави поступања, пет осуђујућих пресуда и једна одлука о достави предмета Суду за суђење злочина и преступа против српске националне части у Београду (радило се о предмету др Лазе Костића, који се још увек није појавио у Школи и није се знало где се налази, због тежине преступа на које је указивала прикупљена грађа о понашању током окупације). Још увек није био решен ни предмет др Симеона Бабића, који се у Школи појавио тек 6. априла 1945, тако да Суд части није успео да спроведе процедуру и донесе пресуду о његовом раду током окупације.²³

И поред нерешених предмета и рата који је још увек био у току, Комисија је још 9. марта 1945. предлагала Повереништву просвете за Србију да се отпочне са радом и да се у том циљу преузму стални наставници који су се после ослобођења јавили на дужност, као и хонорарно и помоћно особље. За сталне наставнике су предложени: за редовне професоре А. Јовановић за Народну економију и М. Мирковић за Економску политику; за ванредне професоре Н. Констандиновић за Социјалну политику, Љ. Бајаловић за Приватно право, М.

²² ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, ЕКВШ Суд части, пресуда др Симеону Гаћешу, 20. 3. 1945. Љ. Кандић, н. д., 349; Никола Л. Гаћеша, „Гаћеша Симеон“, у: *Српски биографски речник*, том 2, 633.

²³ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, бр. 545, 21. 4. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ.

Лутовац за Привредну географију, М. Јовић за Привредно право, Б. Деметровић за Технологију, Д. Перовић за Привредно пословање и Д. Тодоровић за Социологију; за доценте Симеон Гаћеша за Привредно пословање и Тихомир Марковић за Науку о финансијама. Као што се може видети, предложени су и наставници које је Суд части казнио укором. И кажњени Гојко Грђић, који је у међувремену поднео оставку, предложен је за доцента Економске политике уколико му оставка не буде уважена. За Симеона Бабића није дат предлог за преузимање док га Суд части не саслуша у погледу држања за време рата и не донесе одлуку. За Деметровића, Перовића и Тодоровића, који су раније били доценти, предложено је унапређење у ванредне професоре. Због важности задругарства у новој држави, предлагано је да се за ванредног професора на Катедри задругарства постави др Михаило Вучковић. Ради нормалног рада у Школи предложено је да се преузму и дотадашњи асистенти Милена Јанковић при Катедри народне економије и Леонард Карли при Катедри економске политике, као и комплетно административно особље и служитељи школе.²⁴

Комисија је предложила и да се постави и хонорарно особље: за хонорарне професоре др Славко Стојковић, члан Правне комисије Привредног савета за Међународно право и Међународне односе са дипломатском историјом; Видоје Веселиновић, шеф Дирекције Државне хипотекарне банке за Примењену математику; др Димитрије Ђуровић за Руски језик; за хонорарне наставнике Антоније Тасић, шеф одсека за осигуравајуће установе у Министарству финансија за Науку о осигурању; др Миливоје Перовић, министар индустрије и рударства Србије, за Привредну историју; др Радивој Увалић, начелник одељења за планове у координацију у Министарству индустрије за Историју економских доктрина; Ђорђе Давидовић, секретар Задружног савеза и члан Пословног одбора Главног задружног савеза за Задругарство; Коста Васиљевић, члан Управног одбора Државне индустријске банке, за Комерцијалну технику и Драгомир Стошић,

²⁴ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, бр. 545, 21. 4. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ; Исто, ЕКВШ-Повереништву просвете, бр. 107, 9. 3. 1945; Исто, ЕКВШ- Повереништву просвете, бр. 114, 9. 3. 1945. Од службеника су предложени секретар др Божић-дар Прњаворац, чиновници приправници Душанка Обрадовић и Сергије Татић и служитељи Мојсило Марковић, Михаило Радић, Предраг Милинковић и Тада Кричка. Тражено је и да се поставе и још два нова чиновника и чистачица. Сва предложена лица су „била неопходна и поверљива и поуздана и нема шта да им се пребаци у њиховом раду нарочито за време окупације”. Повереништво просвете је сматрало да сва наведена лица треба преузети јер је „познато да су све то исправни људи који су одани НОБ”, као и да треба поставити нове службенике (Исто, Повереништво за просвету, бр. 788, 17. 3. 1945).

професор Државне трговачке академије и Рашко Димитријевић, професор Академије ликовних уметности за Француски језик.²⁵

Дакле, предложено је постављање на ЕКВШ укупно 25 припадника наставног и помоћног наставног особља: 13 сталних наставника, два асистента и десет хонорарних професора и наставника. Поред осталих препрека, проблем је представљао и то што је Школа имала на располагању само два редовна професора (Јовановић и Мирковић), а било је потребно најмање три да би Сенат, који су сачињавали само редовни професори, могао пуноважно одлучивати. Зато је предлагано да Министарство просвете својом одлуком постави за редовне професоре лица која предложи Јовановић и Мирковић. Тиме је требало убрзати процедуру како би без одлагања почела са радом Школа која је имала важан задатак у новој држави – да на факултетском нивоу спрема стручне кадрове у свим економским, комерцијалним и привредним областима, посебно неопходне за обнову земље. Међутим, ово је била само нереална жеља – рат је тек био при крају, стање у земљи је постепено уређивано, а ни сви послови Комисије за обнову ЕКШВ и Суда части још нису били довршени.

Комисија за обнову ЕКВШ поднела је 30. маја 1945. допунски извештај Министарству просвете Србије у којем је известила о случајевима Лазе Костића и Симеона Бабића и хонорарним наставницима који нису били предложени за преузимање. Комисија је констатовала да се др Лазо Костић и даље није пријавио на ЕКВШ, нити се званично знало шта је са њим. Суд за суђење злочина и преступа противу српске националне части у Београду, коме је био прослеђен Костићев предмет, још увек није био донео одлуку којом би се решило и питање његовог останка на ЕКВШ у својству професора. Комисији се журило да доврши рад, те је одлучила да сама реши то питање. Испитујући његове поступке и држање за време окупације Комисија је установила: да се Костић примио за комесара саобраћаја „такозване комесарске управе“ коју је поставио окупатор; да је сарађивао на доношењу разних наредба и уредаба које је прописала „комесарска управа“ и био један од главних сарадника на „фашизирању“ Београдског универзитета, израдивши уредбе о „фашистичком“ Универзитету и Правном факултету и о ликвидацији ЕКВШ; да је био постављен за једног од прва три редовна професора који

²⁵ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, бр. 545, 21. 4. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ.

су имали задатак да организују Правни факултет и као такав био је и први декан факултета; да је за време окупације више пута покушавао да натера професоре ЕКВШ да му помажу у сарадњи са окупатором и домаћим издајницима; да је поједине наставнике ЕКВШ достављао тадашњем министру просвете као саботере и на седницама отворено оптуживао поједине наставнике за саботажу. Комисија је сматрала да је „на тај начин пружао помоћ окупатору и домаћим издајцима чиме се огрешио о дужност и част наставничког позива и обавеза научног радника према народу и школи, и таквим својим радом онемогућио се да буде професор на овој Високој школи“, па је одлучила да се др Лазо М. Костић заувек искључи са ЕКВШ.²⁶

Комисија за обнову је нашла да је међу хонорарним професорима и наставницима који нису предложени да буду поново постављени било и таквих који су се огрешили о своју дужност и част наставничког позива: др Димитрије Вергун, хонорарни професор, отворено и јавно се изјашњавао за окупатора и одлазио у Немачку и у окупирани део Совјетског Савеза говорећи да иде за професора у Москви чим је Хитлер освоји; др Милослав Стојадиновић, хонорарни наставник, примио се положаја председника и потпредседника београдске општине за време окупације; Драгољуб Ганчић, хонорарни наставник, компромитовао се својим радом за време окупације, сарађујући на просветном пољу са непријатељем; др Јован Богичевић, хонорарни наставник, путем предавања преко радија и штампе помагао је настојања непријатеља на културном пољу; Антоније Шокорац, хонорарни наставник, примио се за наставника Административне академије установљене под окупацијом и у том својству радио против интереса ЕКВШ; др Миодраг Туцаковић, хонорарни наставник, иако је био у заробљеништву, ипак се пријавио за доцента на „фашистич-

²⁶ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, ЕКВШ–Министарство просвете, бр. 624, 30. 5. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ; ДАС, Г-202, ЕФ, књ. 8, Записник седнице Комисије за обнову ЕКВШ, 29–30. 5. 1945; М. Митровић, *Изгубљене илузије*, 138–139; М. Митровић, *Српска национална част пред законом 1945*, 185–187. Лазо М. Костић (Врановићи код Котора, 1897 – Ветинген код Цириха, 1979), правник и статистичар, завршио је права у Београду и економско-социолошке науке у Франкфурту, где је докторирао 1923. Радио је на Правном факултету у Суботици и Љубљани, а од 1937. на ЕКВШ. Био је комесар саобраћаја до јула 1941, а потом сарађивао на реорганизацији Универзитета и изради Српског цивилног/културног плана. Напустио је земљу и од маја 1945, када му је судио Суд части ЕКВШ, већ је живео у Швајцарској (Љ. Кандић, *н. д.*, 340–343; А. Стојадиновић, *Идеје, политички пројекти и пракса владе Милана Недића*, 129, 133, 241, 333–334, 357; *Српски цивилни/културни план*, 48, 50, 73, 109–110, 118, 508–509, 520, 527, 537; Бранислав О. Поповић, „Костић, Лазо М.“, у: *Српски биографски речник*, том 5, Кв–Мао (Нови Сад: Матица српска, 2011), 280–281).

ком” Правном факултету, што као заробљеник није морао учинити, из чега произилази да је желео да сарађује на „фашистичком универзитету”. Комисија је из наведеног закључила да су именовани хонорарни професори и наставници „пружили своју помоћ окупатору и домаћим издајцима, чиме су се огрешили о дужност и част наставничког позива и обавезе научног радника према народу и овој школи, па одлучују да се за свагда искључе са ЕКВШ”.²⁷

И др Симеон Бабић је одмах по доласку на ЕКВШ био саслушан у погледу држања за време рата. Извиђајни поступак ишао је споро јер Бабић није станао у Београду, већ у Врднику на Фрушкој гори, професор Перовић се изузео са суђења, а на професора Мирковића се није могло рачунати због заузетости. Поред тога, званичним документима требало је проверити извесне околности које је Бабић изнео у своју одбрану.²⁸ Суд части је одлуку у случају Симеона Бабића донео тек 19. јуна 1945, по оптужници одређеног тужиоца Тодоровића од 30. априла. Судско веће чинили су Љ. Бајаловић, А. Јовановић и Н. Констандиновић. Бабић је био оптужен што је током окупације, као доцент ЕКВШ, реорганизовао књиговодство код фирме „Сартид” у Смедереву, иако је друштво „Сартид” било под немачком комесарском управом и радило непосредно и посредно за немачку војну силу, чиме је „истовремено учинио дело привредне и дело административне сарадње са окупатором и његовим домаћим помагачима”. У „побудама суда” додато је и да се Бабић пријавио на конкурс за доцента и за ванредног професора на Правном факултету „фашистичког” реорганизованог универзитета и да је „потписао изјаву-заклетву на верност Павелићевој независној држави Хрватској, у време кад је по капитулацији Југославије у 1941. години требао да буде демобилисан и пуштен кући”. Бабић се бранио да је у „Сартиду” радио на позив својих пријатеља и зато што му је „као сиромашном човеку требало још новца за издржавање себе и своје породице” и да је остале поступке учинио „јер се бојао да не буде подвргнут непријатностима

²⁷ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, бр. 624, 30. 5. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ; ДАС, Г-202, ЕФ, књ. 8, Записник седнице Комисије за обнову ЕКВШ, 29–30. 5. 1945; М. Митровић, *Изгубљене илузије*, 139–141; М. Митровић, *Српска национална част пред законом 1945*, 187–188.

²⁸ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, бр. 624, 30. 5. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ; ДАС, Г-202, ЕФ, књ. 6, Записник конференције сталног наставничког већа ЕКВШ, 15. 5. 1945; *Исто*, књ. 8, Записник седнице Комисије за обнову ЕКВШ, 29–30. 5. 1945; М. Митровић, *Изгубљене илузије*, 138; М. Митровић, *Српска национална част пред законом 1945*, 185–186.

па и изложен опасности по живот”; зато је сматрао да „нема места оптужници” и да га треба ослободити сваке кривице. Међутим, Суд части је сматрао да је одбрана неоправдана и да сви подаци показују „потпуно одсуство настојавања да избегне сарадњу са окупатором односно са његовим домаћим помагачима”. „Сартид” је представљао велику војну и војнопривредну корист за Немце, а Бабић је добровољно ступио на рад још почетком окупације 1941, кад материјалне прилике нису биле тако тешке. Тако је „сасвим погазио своје обавезе према народу и према установи која му је давала могућности да иако скромно ипак достојно живи”. Сматрано је и да се Бабић није морао пријављивати на конкурс на Правни факултет из материјалних разлога, већ је могао да искористи то што је био Хрват и познавалац немачког језика. При одмеравању казне, као олакшавајуће околности узети су наводи из извештаја Месног народноослободилачког одбора у Врднику да је Бабић током окупације био „беспрекорног држања и да је чак бодрио народ на истрајност у борби за ослобођење” и да је „по ослобођењу места приступио народноослободилачком покрету”. У складу са тим Суд га је осудио на казну писменог укора са пет година ненапредовања у служби од дана изречене пресуде.²⁹

Рад Комисије за обнову ЕКВШ јун–децембар 1945.

До јуна 1945. године Суд части ЕКВШ је углавном завршио посао и испунио задатке, колико је то било у његовој могућности. Комисија за обнову ЕКВШ наставила је са активностима на припреми за почетак рада Школе. Већ током пролећа 1945. биле су предузете мере да се оспособе просторије школе, учионице, библиотека, институти, кабинети наставника и канцеларије администрације, инвентарисана је покретна имовина, пописане књиге у библиотеци, примљено 10.500 нових књига и часописа добијених од Министарства просвете и из Музеја кнеза Павла и виле Велимира Бајкића, а редовно су обављани и текући административни послови.³⁰ После завршетка рата маја

²⁹ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, Суд части, Одлука, бр. 164, 30. 4. 1945; Суд части ЕКВШ, Одлука бр. 200, 19. 6. 1945.

³⁰ ДАС, Г-200, УБ, Суд части, ф. 1, бр. 545, 21. 4. 1945, Извештај Комисије за обнову ЕКВШ; ДАС, Г-202, ЕФ, књ. 8, Записник седнице Комисије за обнову ЕКВШ, 17. 7. 1945, Извештај привременог управника Библиотеке доцента Тихомира Марковића и избор Т. Марковића за сталног управника.

1945. настављене су припреме и сређивање материјалног и кадровског стања школе. Због значаја ЕКВШ и кадрова које је она школовала, посебно у новим друштвено-економским околностима, више пута је надлежним органима предлагано да се организује скраћена настава за старе слушаоце, која је требало да почне што пре. Предложен је и пројекат корените реформе, по узору на сличне школе у Совјетском Савезу, по којем је требало на ЕКВШ основати два факултета, економски и комерцијални, како би се задовољила потреба за високостручним кадровима у установама и предузећима.³¹

Пошто је Суд части завршио посао, у јуну 1945. Министарство просвете Србије донело је акт о преузимању, постављењу, отпуштању и стављању на располагање службеника ЕКВШ. Преузети су А. Јовановић и М. Мирковић за редовне, Н. Констандиновић и Љ. Бајаловић за ванредне професоре, Б. Деметровић, Д. Перовић, Д. Тодоровић и Т. Марковић за доценте, Милица Јанковић за асистента; званично је отпуштен из државне службе Лазо М. Костић; М. Лутовац, М. Јовић, С. Гаћеша и Г. Грђић су преузети за службенике различитих установа и школа у Србији и Хрватској. Основана је и Комисија за признавање диплома и испита стечених током окупације у коју су ушли професори Н. Констандиновић и Љ. Бајаловић и представник студената. На ЕКВШ су се окупљали стари студенти и 30. јуна одржали конференцију у просторијама Школе.³²

Током лета су решавани различити кадровски проблеми, проузроковани између осталог и незадовољством појединих наставника одлукама Суда части. Тако је јуна 1945. доцент Симеон Бабић дао оставку мотивисану незадовољством због пресуде Суда части ЕКВШ. Комисија за обнову ЕКВШ проследила је оставку Министарству просвете, а Бабић је септембра 1945. поново тражио да му се уважи оставка да би могао да иде на ЕКВШ у Загреб, где је изабран за наставника.³³ Хонорарни наставник Немачког језика Јован Богићевић жалио се почетком јула што није био преузет на ЕКВШ; тврдио је да није рекао „ни једне речи током окупације на радију” и да је једно време током лета 1941. радио у листу *Ново време* на рубри-

³¹ ДАС, Г-202, ЕФ, књ. 8, Записник седнице Комисије за обнову ЕКВШ, 5. 6. 1945, 8. 6. 1945.

³² *Исто*, 29. 6. 1945, Министарство просвете Србије, бр. 7821-7829, 28. 6. 1945. Пресуде Суда части ЕКВШ и даље су пратиле наставнике који су преузети у другим установама. Тако је јула 1945. Привредни савет тражио од Комисије за обнову ЕКВШ препис пресуде Гојку Грђићу, који је постао службеник овог савета (*Исто*, 25. 7. 1945).

³³ *Исто*, 29. 6. 1945; 6. 9. 1945; 21. 9. 1945.

ци „Часови немачког” у чему, по њему, „није било никакве пропаганде”. Комисија му је тражила доказе за те тврдње.³⁴ Мијо Мирковић је августа 1945. обавестио Комисију да је изабран за редовног професора и ректора ЕКВШ у Загребу и да напушта школу, што је ускоро и учинио; одлазак овог редовног професора је за ЕКВШ у Београду био велики кадровски губитак пред почетак рада.³⁵ Било је и „закасних случајева”: чиновник Живорад Илић се тек у августу вратио из заробљеништва и затражио свој стари чиновнички положај; Комисија се обратила Министарству просвете, са препоруком да Илић буде враћен на посао, али и са напоменом да треба „испитати његово држање у заробљеништву”.³⁶

У сваком случају, од августа 1945. године, са даљим учвршћивањем нових органа власти, било је јасно да се почетак рада ЕКВШ и осталих високих школа у Београду приближава.³⁷ Комисија за обнову ЕКВШ направила је буџет за јул-децембар, предвиђајући материјалне, персоналне и функционалне трошкове. Вршене су консултације са Министарством просвете око почетка рада Школе, а током септембра 1945. извршен је „предупис” – прикупљање података о студентима који желе да се упишу на ЕКВШ, као и процена броја наставника и могућности за рад. Према подацима са „предуписа” за нове студенте на ЕКВШ за прву годину се пријавило 3.106 кандидата (1.502 мушка и 1.604 женска), а за старе студенте од друге до четврте године 1.896 кандидата (1.390 мушких и 506 женских). Дакле, укупно је било пријављено 5.002 кандидата. Тако велики број пријављених био је последица прекида рада током рата, али и потреба земље за економским и комерцијалним стручњацима. То је отежавало будући рад, али за ЕКВШ то није било ништа ново јер је и пре рата морала да ради са великим бројем слушалаца. Зграда је била оспособљена за рад, мада ни пре рата није била „ни подесна ни довољна”. ЕКВШ је у том тренутку имала седам сталних наставника (од којих је један, Драгослав Тодоровић, био у Москви), и то једног редовног, два ван-

³⁴ Исто, 15. 7. 1945.

³⁵ Исто, 13. 8. 1945.

³⁶ Исто, 23. 8. 1945. Илић је враћен на посао (ЕФ, фасц. 18, Персонална документација, Досије Ж. Илића).

³⁷ У том контексту треба поменути да је 16. августа 1945. донета *Уредба о универзитетским властима и особљу Универзитета у Београду*, а 28. августа на скупу професора и доцената изабрани су ректор и декани, чиме је Комисија за обнову Београдског универзитета престала са радом, а њену улогу су преузеле универзитетске власти (D. Bondžić, *Beogradski univerzitet 1944–1952*, 91–93, 233).

редна професора и четири доцента (пре рата је било 15 сталних и 20 хонорарних наставника). Да би се могло почети са радом, Министарство просвете донело је октобра 1945. одлуку да се Професорском савету ЕКВШ прикључе професори Михаило Константиновић и Јован Ловчевић (које је предложио Правни факултет), после чега се могло ићи даље у расписивање конкурса за нове наставнике и постављање хонорарних наставника неопходних за почетак рада. Средином октобра 1945. одржан је последњи састанак Комисије за обнову ЕКВШ, са радом су почели редовни органи власти.³⁸

Као и факултети Београдског универзитета, ЕКВШ је почела са радом у јесен 1945 (у новембру са старим, а у децембру са новим студентима), после обезбеђивања основних услова, окупљања наставника и студената и решавања питања њихове прошлости под окупацијом. Међутим, већ после неколико семестара, на инсистирање државних и привредних органа, одлучено је да се ЕКВШ претвори у Економски факултет и прикључи Београдском универзитету, што је коначно и учињено доношењем Уредбе фебруара 1947. године. Од зимског семестра 1947/48. вршен је упис нових студената, а постојећи студенти ЕКВШ наставили су студије на факултету. Факултет је наставио рад баштинећи традицију високе школе од 1937. и преузимајући зграду, инвентар и неке наставнике, а потом прилагођавајући рад и наставни план и програм новим политичким и друштвено-економским условима у земљи.³⁹ На факултету је, поред осталих наставника, радио и кажњени Гојко Грђић, који је био и декан 1956/57. године. Од осталих кажњених, Костић је као отворени противник новог поретка живео у емиграцији, Гаћеша и Бабић су каријере наставили у Загребу (исто где и некажњени Мирковић), Луто-

³⁸ ДАС, Г-202, ЕФ, књ. 8, Записник седнице Комисије за обнову ЕКВШ, 7. 8. 1945; 29. 8. 1945; 8. 9. 1945; 16. 9. 1945; 21. 9. 1945; 5. 10. 1945; 6. 10. 1945; 10. 10. 1945; 11. 10. 1945.

³⁹ 30 година Економског факултета у Београду 1937–1967, 14–20; 40 година Економског факултета у Београду 1937–1977, 13–19; D. Bondžić, *Beogradski univerzitet 1944–1955*, 91–102, 113; ДАС, Г-200, УБ, Ректорат, ф. 45, Министарство просвете НРС, Одлука о претварању ЕКВШ у Економски факултет, бр. 195, 17. 2. 1947; Исто, ф. 69, Годишњи извештај Економског факултета за школску 1946/47; „Уредба о Економском факултету Универзитета у Београду”, *Службени гласник НР Србије*, бр. 8, 25. 2. 1947, 76.

вац на Филозофском факултету у Београду и Географском институту САНУ, а Марковић и Јовић у привредним органима нове државе.⁴⁰

Суд части ЕКВШ деловао је у првим послератним месецима и био је саставни део „револуционарне правде“ коју су органи нове државе спроводили у целој земљи. Такав суд деловао је и на Београдском универзитету, као и на Загребачком свеучилишту и у другим установама у Београду, Србији и другим деловима Југославије. Иако су постојали и у другим периодима, судови части су посебно били актуелни у првом послератном периоду, када су били инструменти у рукама нове власти намењени за процењивање понашања појединаца током окупације и кажњавање оних за које је према партијским и револуционарним мерилима процењивано да су се огрешили о српску националну част, и то лакшим преступима и кроз културну, привредну и административну сарадњу са окупатором. С обзиром на величину установе, Суд части ЕКВШ је релативно брзо завршио свој посао и иза њега је остала скоро потпуно сачувана документација. Из поређења његових одлука са одлукама судова части других установа могу се уочити извесне сличности (строже кажњавање одсутних наставника, врло брзо враћање и укључивање кажњених наставника у наставни и научни рад у истој или некој другој установи итд.), као и извесне разлике у процедури, времену деловања, критеријумима, оштрини одлука итд. (рецимо у односу на Суд части Загребачког свеучилишта).⁴¹ Иако краткотрајан и без драстичних последица, Суд части ЕКВШ свакако представља значајну појаву у историји ове установе и у историји школства у Србији у целини.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори:

Државни архив Србије (ДАС), Универзитет у Београду (Г-200); Економски факултет (Г-202)

⁴⁰ 30 година Економског факултета у Београду 1937–1967, 91–93, 105–110, 122–124, 223–224, 230–231, 233; Љ. Кандић, *н. д.*, 339–352; З. Пејашиновић, *н. д.*, 799; Б. Поповић, *н. д.*, 281; Н. Гаћеша, *н. д.*, 633.

⁴¹ М. Митровић, *Српска национална част пред законом 1945*, 19–135; М. Najbar-Agić, *н. д.*, 151–162; D. Bondžić, *Beogradski univerzitet 1944–1952*, 82–85; S. Selinić, D. Bondžić, *н. д.* 188–198.

Архив Југославије (АЈ), Министарство просвете Краљевине Југославије (фонд 66); Збирка Добривоја Стошовића (фонд 81)

Штампа:

Службене новине, бр. 25, 27. 3. 1942

Службени гласник НРС, бр. 8, 25. 2. 1947

Литература:

Aleksić, Vesna. „Banka kao instrument nacističke pljačke Srbije za vreme Drugog svetskog rata / The Bank as instrument of the Nazi Theft of Jewish property in Serbia during Second World War”. *Istorijski zbornik Jevrejskog muzeja*, Јеврејски историјски музеј, Београд, 2007, 9–22; 369–382.

Aleksić, Dragan. “The sale of confiscated Jewish immovable property in Serbia during World War II for financing war damages to Germans”. *Limes plus*, br. 2 (2015), 21–38.

Bondžić, Dragomir. *Београдски универзитет 1944–1952*. Београд: Институт за савремену историју, 2004.

Бонџић, Драгомир. „Добривоје Стошовић (1894–1957) – Прилог за биографију”. У: *Жупски зборник: нова истраживања*, бр. 12. Ур. Драгомир Бонџић и Иван Брборић, 163–192. Александровац: Завичајни музеј Жупе, 2023.

Бонџић, Драгомир. „Ристић, Теофан”. У: *Српски биографски речник*, том 8, Нови Сад: Матица српска, у припреми.

Гаћеша, Никола Л. „Гаћеша, Симеон”. У: *Српски биографски речник*, том 2, В–Г, 633. Нови Сад: Матица српска, 2006.

Кандић, Љубица. *Историја Правног факултета у Београду 1941–1945*. Трећа књига. Београд: Правни факултет 2005.

Керкез, Слободан. *Образовно-културне прилике у Недићевој Србији*. Ниш: Центар за балканске студије, 2009.

Logor Banjica: logoraši, knj. I–II, priredile Evica Micković, Milena Radojić. Београд: Историјски архив Београда, 2009.

Митровић, Момчило. „Рад Комисије за обнову Београдског универзитета”. У: *Београдски универзитет у предратном периоду, НОР-у и револуцији*. Уредник Добрица Вуловић, 178–187. Београд: Центар за марксизам Универзитета, 1983.

Митровић, Момчило. *Изгубљене илузије. Прилози за друштвену историју Србије 1944–1952*. Београд: Институт за новију историју Србије, 1997.

Митровић, Момчило. *Српска национална част пред законом 1945*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2007.

Najbar-Agičić, Magdalena. „Sud časti Sveučilišta u Zagrebu kao element politike vlasti prema intelektualcima nakon 1945. godine”. U: *Desničini susreti 2009. Intelektualci i vlast 1944–1954, sv. 4*. Ur. Drago Roksandić, Magdalena Najbar Agičić Ivana Cvijović Javorina, 151–162. Zagreb: Centar za komparativnohistorijske i interkulturene studije, 2011.

Пејашиновић, Зоран. „Грђић Гојко”. У: *Српски биографски речник*, том 2, В–Г, 797–799. Нови Сад: Матица српска, 2006.

Петрановић, Бранко. „Окупатор и Београдски универзитет 1941–1944”. У: *Историографске контроверзе*, 412–432. Београд: Службени лист СРЈ, 1998.

Поповић, Бранислав О. „Костић, Лазо М.” У: *Српски биографски речник*, том 5, Кв–Мао, 280–281. Нови Сад: Матица српска, 2011.

Selinić, Slobodan, Dragomir Bondžić. „Prećutna rehabilitacija. Vraćanje na Beogradski univerzitet nastavnika uklonjenih odlukom Suda časti posle Drugog svetskog rata”. U: *Desničini susreti 2009. Intelektualci i vlast 1944–1954, sv. 4*. Ur. Drago Roksandić, Magdalena Najbar-Agičić i Ivana Cvijović Javorina, 188–198. Zagreb: Centar za komparativnohistorijske i interkulturene studije, 2011.

Симић, Миодраг. *Београдски и суботички Правни факултет 1941–1945*. Београд: ауторово издање, 1996.

Српски цивилни/културни план владе Милана Недића. Приредио Александар Стојановић. Београд: Институт за новију историју Србије, 2012.

Стојановић, Александар. „Оставка Комесара за цене и наднице др Гојка Грђића из августа 1941. године: Прилог истраживању колаборације у Србији током Другог светског рата”. *Зборник Матице српске за историју*, бр. 90, (2014), 111–119.

Стојановић, Александар. *Идеје, политички пројекти и пракса владе Милана Недића*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2015.

30 година Економског факултета у Београду 1937–1967. Београд: Економски факултет, 1967.

40 година Економског факултета у Београду 1937–1977. Београд: Економски факултет, 1977.

Шкодрић, Љубинка, Драгомир Бонџић. „’Света кућа васколиког српства’ и ’храм наше националне просвете’: Београдски универзитет у колаборационистичкој штампи 1941–1944”. У: *Колаборационистичка штампа у Србији 1941–1944*. Приредио Александар Стојановић 237–254. Београд: Филип Вишњић, 2015.

Dr. Dragomir Bondžić, Principal Research Fellow
Institute for Contemporary History
Belgrade, Republic of Serbia
E-mail: dragomirbondzic@yahoo.com

WORK OF RECONSTRUCTION COMMISSION AND COURT OF HONOR OF THE ECONOMIC AND COMMERCIAL COLLEGE IN BELGRADE 1944/45

(Summary)

ABSTRACT: The Economic and Commercial College (ECC) in Belgrade was founded in 1937 to train experts in economics, commerce, banking and administration. During the Second World War, the ECC was abolished and attached to the Faculty of Law of the reorganized University in Belgrade. After the liberation of Belgrade, the ECC was revitalized and in December 1944, the Reconstruction Commission and the Court of Honor of ECC were established. The Commission and Court consisted of College teachers. The task of the Commission was to restore the ECC and prepare it for the start of work, and the goal of the Court of Honor was to review the behavior of the teaching staff during the occupation. In early 1945, the appointed prosecutor began collecting data on the activities of all teachers during the occupation, and by June 1945, the Court punished six of them with a written reprimand and a multi-year ban on promotion (three to nine). The reasons for the punishment were various forms of “cultural or administrative cooperation with the occupier and his helpers”, which from the point of view of the new revolutionary authorities, represented an offense against the Serbian national honor. The “sins” were: applying for the Faculty of Law competition in 1942, working in banks and companies under occupation,

participation in the work of administrative bodies, giving public lectures, etc. The Court excluded from the ECC one teacher who had already emigrated with the enemy, and suspended the proceedings against one who was shot. The proceedings were also suspended against nine teachers for whom no grounds for indictment were found. During the summer and autumn, the commission made material and personnel preparations, students were enrolled and ECC started working at the end of the year. In 1947, ECC was transformed into the Faculty of Economics and attached to the University of Belgrade.

KEY WORDS: *Economic and Commercial College, Belgrade, Reconstruction Commission, Court of Honor, Second World War, Collaboration, University of Belgrade.*

